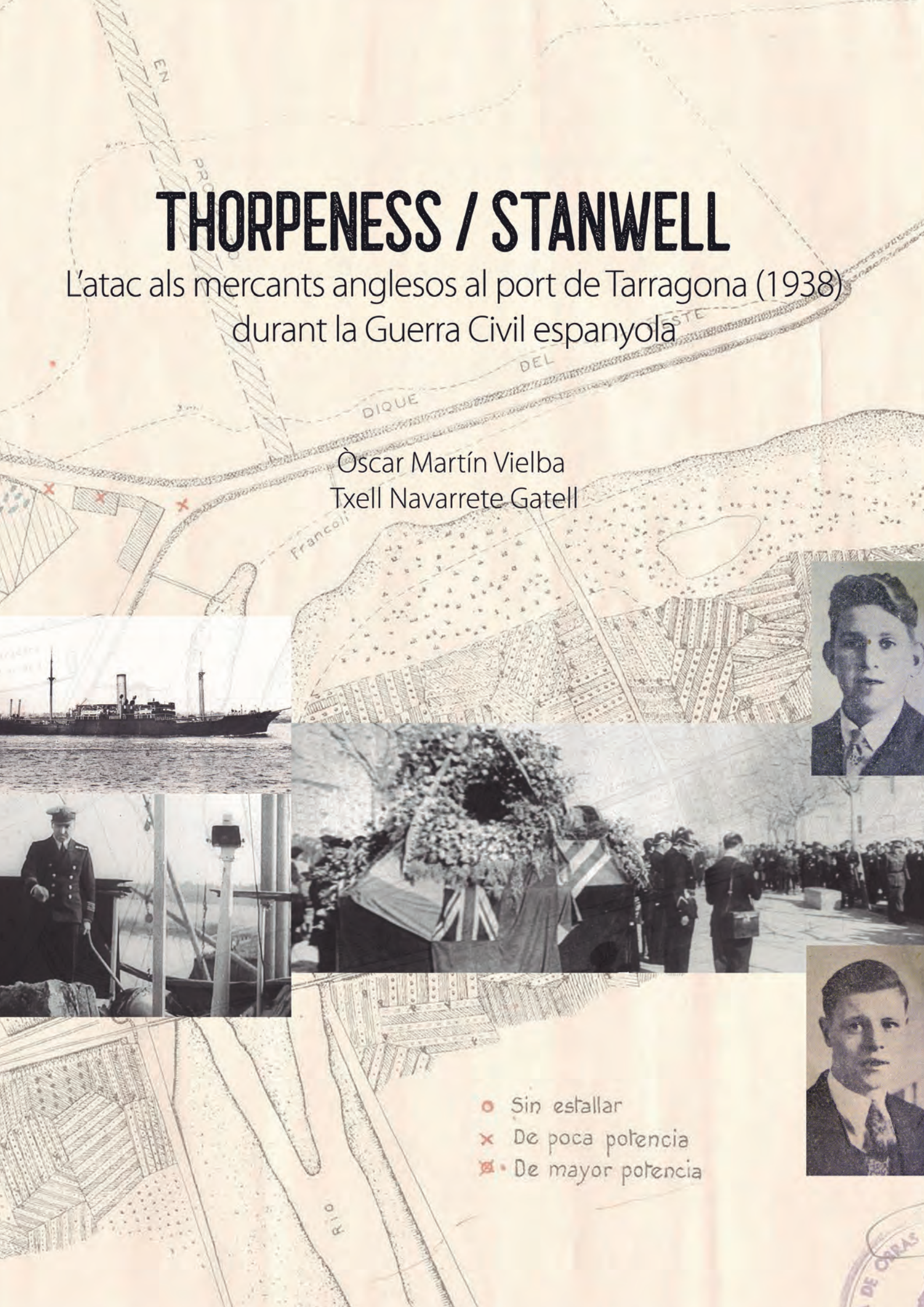

THORPENESS / STANWELL

L'atac als mercants anglesos al port de Tarragona (1938)
durant la Guerra Civil espanyola

Òscar Martín Vielba
Txell Navarrete Gatell

- Sin estallar
- × De poca potencia
- ⊗ De mayor potencia

DE CARAS

PRÒLEG

L'any 2022, la Comissió de Programes de Memòria de l'Ajuntament de Tarragona va decidir agrupar les activitats de l'any següent sota el títol de "Bombes sobre Tarragona. Ara fa 85 anys".

L'objectiu que es proposava era doble. D'una banda, en primer lloc, commemorar i divulgar uns fets tràgics, els bombardejos, que no feia tant temps havien passat, només 85 anys, i que eren propers en l'espai, havien esdevingut aquí, a Tarragona. D'altra banda, en segon terme, es volia centrar l'atenció en l'esclat d'una nova guerra a Europa del segle XXI: el 24 de febrer de 2022 l'exèrcit rus iniciava la invasió terrestre d'Ucraïna acompanyada del bombardeig aeri sobre les principals ciutats. El paral·lelisme entre l'actualitat del patiment de la població civil ucraïnesa i el sofriment dels veïns de Tarragona entre 1937 i 1939 oferia la possibilitat de desvetllar l'interès per la història recent de la ciutat i, al mateix temps, comprendre millor el drama d'Ucraïna que difonien els mitjans de comunicació.

El relat de la història, quan es vol fer coincidir amb lectures interessades o partidistes del present, dissortadament, es pot veure afectat per tergiversacions, manipulacions i falsos mites. Òbviament, com argumentava Edward Hallet Carr, els fets històrics, es poden interpretar per part de l'historiador en aquest procés continu d'interacció i de diàleg entre el present i el passat, però no es poden negar ni ocultar. Ahmed Kulanic, director del Centre Memorial de Sarajevo, manifestava que després de viure un episodi col·lectivament traumàtic, com van ser la guerra de Bòsnia, la concòrdia només es pot assolir si des de tots els bàndols enfrontats s'accepten els fets històrics degudament documentats i rigorosament contrastats.

El 18 de juliol de 1936, la guerra es va desfermar a Espanya com a conseqüència directa del fracàs del cop d'estat d'una part de l'exèrcit que es va rebel·lar contra el règim legítim i democràtic de la Segona República, és a dir, contra el primer intent de construir a l'Estat espanyol una societat més justa, més lliure, més formada, més cívica i més igualitària entre homes i dones, en definitiva, una societat progressista i moderna. Un cop d'estat dut a terme per uns militars sollevats que des del primer moment van actuar de forma acarnissada i expeditiva. Un període democràtic iniciat l'any 1931, que com recull el preàmbul de la Llei 20/2022 de Memòria Democràtica, "fue interrumpido por un golpe de Estado y una cruenta guerra". Aquest és un fet històric irrefutable.

Altrament, s'ha repetit durant dècades que el 18 de juliol va ser un sollevament de l'exèrcit espanyol, com un tot, "un alzamiento", però en realitat va ser només d'una part de l'exèrcit. Dels 59 generals de brigada que hi havia l'any 1936, només 17 van ser decididament colpistes però 42 es van mantenir lleials o neutres -més d'un 70%- i molts d'aquests foren afusellats pels seus col·legues rebels, com, entre d'altres, el general tarragoní Domènec Batet, el general Enrique Salcedo que era governador militar de la plaça de Tarragona en el moment de la proclamació de la Segona República el 14 d'abril de 1931, o bé els generals de la Guàrdia Civil José Aranguren i Antonio Escobar, amb un paper decisiu en el fracàs del cop d'Estat a Barcelona. Per tant, una bona part de l'exèrcit es va mantenir lleial al règim legítim. Un altre fet històric.

D'altra banda, el nom i la qualificació del conflicte que ha arribat fins als nostres dies és el de Guerra Civil espanyola, és a dir, un enfrontament bèl·lic entre dos bàndols d'un mateix país, això és, entre espanyols. Tot i que en general s'ha assumit aquesta denominació, l'ampli suport i la considerable participació d'altres països al costat dels colpistes i, en menor mesura, al costat de la República, si més no, porta a replantejar i reflexionar sobre si és una definició adequada. Potser s'hauria de considerar com la lluita entre el feixisme i l'antifeixisme, preludi de la devastadora Segona Guerra Mundial, o bé com la mateixa República Espanyola la va identificar davant la Societat de Nacions, com Guerra d'Espanya.

L'ajuda a l'exèrcit rebel, que va començar en el minut zero, va registrar en total més de 70.000 efectius cedits per l'Alemanya nazi de Hitler, per la Itàlia feixista de Mussolini i per la dictadura portuguesa de Salazar, a més de 100.000 magrebins que van passar com a regulars pel Cos d'Exèrcit Marroquí. A tots aquests efectius cal afegir, entre d'altres materials bèl·lics, 1.359 avions de combat, entre caces i bombarders. Tot plegat, gairebé gratuïtament o bé a compensar després de la victòria.

Enfront, el bàndol republicà, davant la inhibició de les democràcies occidentals, a més a més dels 32.000 voluntaris de les Brigades Internacionals, que no eren soldats regulars enquadrats, només va poder comptar amb l'ajut significatiu, considerablement car i pagat per endavant, de la Unió Soviètica, que en el cas de les Forces Aèries de la República va aportar uns 700 avions de combat.

Per tant, els principals protagonistes de la destrucció de vides, de cases i d'infraestructures de la rereguarda republicana van ser els avions de la Legió Còndor de l'Alemanya nazi i els bombarders de l'Aviació Legionària de la Itàlia feixista, les potències que donaven suport sense complexes als rebels des del primer dia del conflicte. La hipocresia de la Política de No-Intervenció pactada per les prudents i atemorides democràcies occidentals va permetre que dos països, Alemanya i Itàlia, que no havien declarat la guerra a la República Espanyola, lluitessin en contra seva amb centenars d'avions, desenes de milers de soldats, tancs, artilleria i un important setge marítim per part de les armades respectives. El desequilibri de la participació de les potències feixistes és innegable i decisiu. Un altre fet històric que no es pot refutar.

Els aliats dels rebels, Alemanya i Itàlia, amb uns exèrcits més moderns i delerosos per explorar noves estratègies i tècniques militars, van experimentar tots els avenços que s'havien anat formulant i desenvolupant durant els divuit anys posteriors al final de la I Guerra Mundial. En aquest sentit, van aplicar el nou i pervers concepte de "guerra total" que implicava colpejar amb tots els mitjans a l'abast la rereguarda de l'enemic, amb l'objectiu de terroritzar la població civil i aconseguir la paralització social i econòmica del camp enemic. A Catalunya, els bombardejos van ocasionar més de 5.500 víctimes mortals, milers de ferits i incomputables danys materials.

I és en aquest context internacional del conflicte en el qual cal situar el llibre d'Òscar Martín Vielba i Meritxell Navarrete Gatell: *THORPENESS / STANWELL. L'atac als mercants anglesos al port de Tarragona (1938) durant la Guerra Civil espanyola*.

A Tarragona, una petita ciutat de 35.000 habitants, entre el 17 de juny de 1937 i el 14 de gener de 1939, es van registrar 144 atacs aeris en els quals es llençaren més de 3.800 bombes, amb la participació de prop de 600 avions (263 de l'Aviació Legionària italiana, 324 de la Legió Còndor alemanya i només 12 de la Brigada Hispana de Bombarderos). El resultat va ser l'anul·lació de l'activitat portuària a inicis de l'any 1938, amb la consegüent dificultat d'importar proveïments, carbó i altres productes imprescindibles per a la rereguarda, així com la destrucció de fàbriques i establiments comercials, prop de 80 edificis totalment destruïts i 522 parcialment afectats. Molt més importants que els estralls materials esmentats va ser la pèrdua de vides humanes. L'acció indiscriminada de l'aviació feixista provocarà 230 morts i més de 350 ferits. L'objectiu de minar la resistència física i moral de la rereguarda mitjançant els bombardejos sistemàtics sobre la indefensa població civil s'havia aconseguit en bona part.

Quan els autors, Òscar Martín i Meritxell Navarrete, van presentar a la Comissió de Programes de Memòria Democràtica de l'Ajuntament de Tarragona l'esbós de la seva exhaustiva recerca, fins aquell moment duta a terme anònimament i sense cap tipus de recolzament públic, van desvetllar immediatament l'interès per tot el seu potencial.

Certament, l'atac aeri registrat en els primers mesos de 1938 als mercants anglesos *Thorpeness* i *Stanwell* ancorats al port de Tarragona per desembarcar el carbó que transportaven era fet històric conegut. Així com també la identificació de les víctimes mortals registrades entre les diferents tripu-

lacions. Tanmateix, no es coneixia l'impacte internacional que va causar en el complex àmbit polític i diplomàtic d'una Europa que es trobava a les portes d'una nova conflagració. Com diuen els autors "un immens rebombori mediàtic mundial per la nacionalitat i càrrec de les persones afectades": 9 anglesos (7 mariners del *Thorpeness* i 2 tripulants de l'*Stanwell*) i 1 danès, el capità Madsen, paradoxalment, l'oficial observador del Comitè de la No-Intervenció.

Òscar Martín i Meritxell Navarrete, han traslladat amb èxit i en format llibre tot el seu treball: una visió zenital, que des de dalt va descendint i emmarcant el context internacional, la guerra d'Espanya, la situació a Catalunya, els bombardejos sobre Tarragona i el bombardeig dels mercants anglesos. Des d'aquest fet local, l'enfoc torna a elevar-se en una seqüència que tracta les conseqüències a nivell nacional, estatal i europeu. Tot plegat, amb un relat lúcida, rigorós, no exempt de dades i detalls. Un fet històric local que per les seves repercussions esdevé un fet històric internacional.

El valor informatiu de les fonts documentals (textuals, fotogràfiques i cinematogràfiques) recollides durant la recerca duta a terme pels autors en arxius nacionals i europeus, així com la coincidència en el temps amb el Programa de Memòria Democràtica "Bombes sobre Tarragona. Ara fa 85 anys" han possibilitat als autors a fer una difusió prèvia, reeixida i àmplia, durant l'any 2023 en altres formats: un documental, una exposició, dues conferències, dues visites guiades i un article.

Ara, el llibre *THORPENESS - STANWELL. L'atac als mercants anglesos al port de Tarragona (1938) durant la Guerra Civil espanyola* permet a Òscar Martín i Meritxell Navarrete, amb la necessària anàlisi científica i sense limitacions d'extensió, oferir en profunditat el resultat de la seva excel·lent i apassionada recerca. Hores d'ara, com que l'objectiu inicial que es proposaven els autors s'ha aconseguit amb escreix, cal esperar que tot plegat sigui l'inici d'altres treballs.

Jordi Piqué Padró
 Cap del Servei d'Arxiu i director tècnic de la Comissió de Programes
 de Memòria de l'Ajuntament de Tarragona fins l'any 2023.